

svibanjski nadnevak u već dugotrajnom "hodu godine". Na tu se, kako volimo misliti, "temeljnu" etnografiju, glasoviti iskaz istraživačeva *bio sam ondje* – tako gotovo prirodno nadovezala tzv. politička zauzetost etnološkog *pisanja ovdje*, u ovom slučaju uključenje čitave skale nedoumica i "nedomišljenica" hrvatske povijesti, koje, kao procijep između "otpora i uspješne civilizacijske prakse" do krajnosti apstrahira Tomislav Pletenac ("Tito – naknadna biografija", str. 375). Opakost i "nečistost" političkog ograničenja govora o mitu Tita tako je gotovo homeopatski neutralizirana upravo trenutkom privremenog nepripadanja, onim oblikom očuđavanja predmeta koji se, kako se pokazuje, ne proizvodi samo prostornom nego i vremenskom, bolje reći generacijskom kulturnom razlikom. Stoga je sretna okolnost istraživanja da se u egzotici Dana mladosti, kakva se raskrilila pred istraživačima koji su preskočili formativno razdoblje socijalizma, nisu ni mogle niti morale ekstrahirati neke "nepripadne" ili "isuviše osjetljive" konotacije: svi su ti "kulturni elementi", da se poslužimo jezikom kulturnopovijesne analize, ravnopravno posluženi na pladnju taktički uvedenog *fenomenološkog pristupa*, zajedno u zasluženo ravnodušnom sinkronicitetu svojih premašenih motiva, izvora, podrijetla i istina. Ovo, međutim, ne odriče činjenicu hrabrosti istraživanja jedne prakse i kontra-prakse političkofolklornog mita kakva je u pitanju: iako se dio oklijevanja, straha, terenskih mimikrija i strategija, a pogotovo roditeljske brige za mlade istraživače pokazao tek dugom naučenog opreza pred političkim tabuima, dio je svakako predstavljao stvarno suočavanje s nepronicičnošću i okrutnošću hrvatske svakodnevice. Nešto je pak posve drugo, neočekivano i dobrodošlo, htjelo da se na teškoće istraživačkih ne nadovežu dodatno i teškoće argumentacijskih i objavljiivačkih okolnosti – hrvatska etnološka generacija 21. stoljeća kročila je kvalificirano, hrabro i komunikativno, napose bez paralizirajućih teorijskih dilema, u glavnu struju europske kulturnoantropološke produkcije.

Ines PRICA

Priče, pjesme, običaji iz Peroja – sela crnogorskih doseljenika u Istri, prir. Maja Bošković-Stulli, HCDP "Croatica-Montenegrina" RH, CKD "Montenegro-Montenegrina", Osijek 2006., 123 str. (Biblioteka Istraživanja, 9)

Knjiga *Priče, pjesme, običaji iz Peroja – sela crnogorskih doseljenika u Istri*, koju je priredila Maja Bošković-Stulli, sadrži građu koju je autorica prikupila od 26. srpnja do 1. rujna 1954. godine.

Mjesto Peroj na jugu istarskoga poluotoka naseobina je crnogorskih doseljenika iz sredine 17. stoljeća (1657. god.). U raznovrsnoj literaturi o mještanima Peroja, njihovu nacionalnom i jezičnom

(samo)određenju bilo je dosta prijevora pod utjecajem raznih političkih snaga i društvenih čimbenika te često proizvoljnih i znanstveno neutemeljenih studija. Do danas su ti doseljenici sačuvali živu svijest o svome podrijetlu, pravoslavni crkveni obred te samo djelomice i ćirilčno pismo. Dijalektološka istraživanja i zanimanja za folklornu građu Peroja počinju još početkom 20. stoljeća. Perojskim se dijalektom bavio Josip Ribarić (1880.-1954.) u svojoj studiji *Gruppierung und Charakterisierung slavischen Dialekte Istriens (Razmjestaj južnoslavenskih dijalekata na poluotoku Istri, 1917.)*, koja je objavljena na hrvatskom jeziku tek 1940. godine (2. dopunjeno izdanje izašlo je 2002. godine). Istražujući govor sela Peroj u Istri, sastavio je i rječničku građu koja je objavljena tek 2004. godine. U rukopisnoj ostavštini nalazi se i građa usmenih priča, lirske-epskih pjesama i folklornih zapisa iz sela Peroj koju je skupljao nakon Drugoga svjetskog rata.

Pedesetih godina dvadesetog stoljeća suradnici Instituta za narodnu umjetnost (današnji Institut za etnologiju i folkloristiku) prikupljali su folklornu građu u Istri. Dio je objavljen u knjigama *Istarske narodne priče* Maje Bošković-Stulli (1959.), *Istarske narodne pjesme* Olinka Delorka (1960.) i *Istarski narodni plesovi* Ivana Ivančana (1963.). U dokumentaciji Instituta pohranjena je tada i rukopisna zbirka *Folklorna građa istarskog crnogorskog sela Peroj* IEF rkp 173 (1954.), koja sadrži folklorne zapise, *Uvod rukopisnoj zbirci* nastao 1955. godine i

podatke o kazivačima. Rukopis je s nekoliko ispravaka u cijelosti tiskan u ovoj publikaciji. Za objavljivanje autorica izvorniku dodaje *Predgovor* i pregled tipova pripovjedaka prema novijem izdanju Aarne-Thompsonove klasifikacije.

Neki tekstovi iz ovog izdanja objavljeni su godine 1959. i 1960. u spomenutim *Istarskim narodnim pričama* (pripovijetka *Pipeta dobar vojnik*; povijesne predaje *Divić* i *Peroj*; mitske predaje (sljeparije, štrigarije) *Vukodlak*, *Perojski pop*, *Vukodlaci se kolju*, *Mrak – tovar*, *Duše mrtvih* i *Štriga i krsnik*) i *Istarskim narodnim pjesmama* (pjesme *Suntanija i mladi Omer* i *Bacala Toda jabuku*).

Peroj danas nastanjuju potomci crnogorskih doseljenika, Hrvati doseljeni iz drugih istarskih sela, ali i iz drugih krajeva. U vrijeme autoričina istraživanja česti su bili miješani brakovi kao i danas. Prostor je to susreta i dijaloga dviju kulturnih tradicija, što pokazuje i ova zbirka folklorne građe. Autorica smatra da svadbeni običaji ovoga područja te svadbene pjesme nose, kako autorica kaže, "autentičan pečat" doseljenika jer te pjesme ne nalikuju istarskim svadbenim pjesmama. Pjesme *Rosna rosa košutice* i *Dobri dobru čovječe*, koje su uvrštene u poglavlje o svadbenim običajima, smatra autorica, srodne su risanskim svatovskim pjesmama iz zbirke Vuka Karadžića. Autorica isključuje mogući utjecaj neke od Karadžićevih publikacija te smatra da je moguće da su upravo te pjesme donesene iz stare postojbine. Patrijarhalni obrazac obiteljskih odnosa, prema kojem žena dolaskom u muževu obitelj preuzima običaje kuće u koju je došla, omogućio je da se svadbeni običaji i svadbene pjesme sporije mijenjaju u novoj sredini. Ostale usmene pjesme u ovoj zbirci autorica smatra ili varijantama istarskih narodnih pjesama ili odrazom nekog pučkog izdanja pjesama Vuka Karadžića, ili pjesmama koje su svjedočanstvo ostalih migracija.

Središnje mjesto u svom *Uvodu rukopisnoj zbirci* autorica pridaje raspravi o zabilježenim pripovijetkama, njihovim motivima i podrijetlu, što ne čudi s obzirom na to da su pripovijetke u to vrijeme bile, a i do danas su ostale, središtem autoričina znanstvenoga interesa.

U nekim pripovijetkama, "kazalicama" (prip. 1, 2, 3, 4), autorica vidi utjecaj *Srpskih narodnih pripovjedaka* Tihomira Ostojića (Dubrovnik 1911.), koji je pripovijetke preuzimao iz drugih zbirki, primjerice one K. Blagajića (pripovijetka. br. 1, *Carev najmlađi sin*) ili V. Karadžića (pripovijetka broj 4 u ovoj zbirci), čije je kolanje među stanovnicima Peroja potvrdila na terenu. Tri varijante pripovijetke o *kralju Kiklijanu* (Dioklecijanu) u ovoj zbirci (pripovijetka br. 3, 3a i 3b) autorica smatra zanimljivim dodatkom opsežnoj građi/literaturi o motivu kralja Mide, o čemu je 1967. godine objavila monografiju *Narodna predaja o vladarevoj tajni*. Pripovijetku *Najljepša od svijeta* (br. 5) kazivač je čuo na talijanskom jeziku prije Prvoga svjetskog rata u Puli, što je autoricu ponukalo da naznači mogućnost njezina talijanskog podrijetla, dok pripovijetki *Kraljevićevi čudesni pomoćnici* pronalazi ekvivalent u Grimmovoj priči *Die sechs Diener*. *Pipeta dobru vojnik* (br. 7) pripovijetka je o isluženom vojniku. Tema je to poznata u međunarodnom pripovjedačkom repertoaru od srednjega vijeka naovamo. Ostale kraće, duhovite pripovijetke-anegdote (br. 8, 9, 13, 14) primjeri su koji, prema autoričinu mišljenju, svjedoče o izumiranju dugačkih pripovjedaka čije mjesto zauzimaju novelističke satiričke i erotske pripovijetke.

Folklorne zapise u ovoj zbirci, autorica klasificira na pjesme, pripovijetke, povijesne predaje, predaje (sljeparije, štrigarije), zagonetke i poslovice te običaje. Poglavlje *Običaji* donosi dijelove običaja i pjesama koje se pjevaju u pojedinim prigodama.

Knjiga *Priče, pjesme, običaji iz Peroja* ima višestruku dokumentarnu vrijednost. Prije svega riječ je o vrijednoj folklorističkoj građi. Nadalje, dokument je to o terenskom radu prije više od pola stoljeća, kao i dokument folklorističkih zanimanja, istraživanja i metodologije. Isto tako, to je dokument zatečenog kazivanja folklorne baštine u vremenu i prostoru jer, kako i sama autorica ustvrđuje, nije riječ o antologijskom izboru. Prikupljena građa samo je djelomice i dijalektalna slika perojskog govora zbog toga što je autoričin primarni interes bio drukčiji.

Dokument je to i o povijesnom procesu interakcije najmanje dviju kulturnih i folklornih tradicija. U konačnici, dokument je to o jednom od prvih terenskim istraživanjima Maje Bošković-Stulli, tada, kako i sama kaže, početnice, čiji je rad danas nezaobilaznim mjestom hrvatskih, ali i međunarodnih folklorističkih istraživanja.

Jelena MARKOVIĆ

Čovjek, prostor, vrijeme, Književnoantropološke studije iz hrvatske književnosti, ur. Živa Benčić i Dunja Fališevac, Disput, Zagreb 2006., 496 str.

Na zaokret znanosti o književnosti k antropologiji utjecala je sedamdesetih godina 20. stoljeća interpretativna antropologija Clifforda Geertza i njegovo semiotičko poimanje kulture kao teksta. Geertz povijesne "činjenice" shvaća kao znakove koji služe za otkrivanje iskustvene i pojmovne zbilje i smatra da je antropolog u prvome redu vezan uz "svjetovni zapis", uz etnografiju shvaćenu kao proizvodnju teksta. Taj novi tekstualizam daje prednost antropologiji kao pisanju nad antropologijom kao čitanjem. Temeljna je Geertzova antropološka postavka da se ne može odrediti granica između čovjeka i njegove prostorne ukotvljenosti, odnosno lokalnosti.

Osim Geertza, na približavanje znanosti o književnosti antropologiji znatan su utjecaj imali i radovi Georgea Marcusa, Jamesa Clifforda, M. J. Fischera i drugih.

O književnoj antropologiji kao zasebnoj disciplini prvi su govorili Wolfgang Iser i Fernando Poyatos osamdesetih godina 20. stoljeća, pritom polazeći od bitno različitih postavki. Iser niječe dihotomiju fikcije i stvarnosti te smatra da fikcija stvara moguće svjetove koji nastaju u virtualnoj realnosti značenja teksta, a u središtu pozornosti mu je čitatelj koji vlastitom imaginacijom upisuje moguća značenja. Književna antropologija W. Isera istražuje funkciju književnosti u okviru čina čitanja i osobito je usmjerena na to što se tim činom može otkriti ne samo o čitatelju nego i o osobitosti same ljudskosti. Prema Poyatosu, književni je tekst izvor za sinkronijske i dijakronijske analize ideja i ljudi, tj. pravi antropološki dokument, a njegova je pozornost usmjerena na partikularnost pojavnosti.

Dvadesetak godina od prvih teorijskih rasprava u Hrvatskoj izlazi zbornik *Čovjek, prostor, vrijeme*, prvi posvećen književnoj antropologiji u nas i obuhvaća dvadeset dva teksta. Namjera je ovoga zbornika, kako u "Predgovoru" ističu urednice Živa Benčić i Dunja Fališevac, "proširiti pojmovne okvire unutar kojih se može promišljati književnost oslanjajući se pritom uglavnom na spoznajne rezultate kulturne antropologije".

Istraživačka mreža znanstvenika u ovome zborniku podijeljena je u tri kategorije (čovjek, prostor, vrijeme), no one se međusobno prepleću i protežu na mnoge povijesti i antropologije, uključujući tako povijest svakodnevnog života, obitelji, roda, vremena, mentaliteta, percepcija, običaja, svjetonazora, stvarajući tako nov zemljovid povijesti hrvatske književnosti.

Zbornik otvara teorijski tekst Lade Čale Feldman "Znanost, prostor, vrijeme: obrisi (hrvatske) književne antropologije", koji govori o stanju te sintagme u hrvatskom književno-znanstvenom kontekstu, o njezinoj povezanosti i prepletenosti s etnologijom (i folkloristikom) te razlozima njezine dugogodišnje neudomljenosti u domaćoj znanosti.

Sljedeći je tekst Maje Bošković-Stulli, "Tragom kresnika i benandantea", folklorističko-mitološka raščlamba i usporedba nadnaravnih bića iz Istre i Slovenije (*kresnik*) s onima iz Furlanije (*benandante*) i Mađarske (*taltoš*), a mitološke sukobe zla i dobra, ili Nas i Drugoga, očitava i u suvremenome izvanknjiževnom diskursu.

Rad Tomislava Bogdana, "Pluralnost hrvatske ljubavne lirike 15. i 16. stoljeća", opovrgava tezu da su svi hrvatski renesansni autori ljubavne lirike bili petrarkisti, te u njihovim pjesmama pronalazi i druge ljubavne diskurse: srednjovjekovnu semantiku dvorske ljubavi, hedonistički diskurs te neoplatonizam, pa govori čak o implicitnome političkom karakteru hrvatske ljubavne lirike 15. i 16. st.